

Книга в житті гетьмана Павла Скоропадського

(інтерв'ю з донькою гетьмана
Оленою Скоропадською-Отт)

3 травня виповнилося 125 років від дня народження гетьмана Павла Скоропадського. За часів його гетьманату було немало зроблено для книжкової й бібліотечної справи в Україні. У 1918 р. численними накладками вийшло кількасот українських книжок і, зокрема, підручників та видань для дітей. Задля цього було створено ряд українських видавництв і навіть значне видавниче об'єднання - «Український видавничий союз». Заходами Міністерства освіти та мистецтва, Головного управління мистецтва й національної культури було відкрито цілу мережу українських книгарень та книгозбірень не лише в містах, а й у селах. Швидко зросло число книгозбірень при «Просвітах», яких нараховувалося більше тисячі. Спеціальною постановою скасовувався митний збір на завезені в Україну книжки, журнали, альбоми, ноти, мапи, особливо україномовні. Нарешті, 2 (15) серпня 1918 р. гетьман затвердив Статут Національної Бібліотеки Української Держави.

Користуючися нагодою перебування в Києві на ювілейних урочистостях останньої доньки гетьмана, швейцарської підданої Олени Павлівни Скоропадської-Отт, ми взяли у неї інтерв'ю про роль книги в житті батька.

Кор.: Олено Павлівно, чи пам'ятаєте Ви родинну бібліотеку?

Я народилася поза межами Ук-

раїни й не можу говорити про бібліотеку мого батька в Києві чи книгозбірню мого діда. Хоча знаю, що це були чималі зібрання. Книгу любив Іван Петрович Скоропадський (мій прадід), він мав дуже велику бібліотеку в своєму тростянецькому маєтку, в якій було багато раритетних видань. Батько продовжив родинну традицію, він цікавився старовиною, збирав документи й видання, що стосувалися місцевої історії та роду Скоропадських. Знаю, що в київських архівах збереглися старі фотографії, кінохроніки, часописи зі світлинами, де зображено кабінет мого батька в гетьманській резиденції з великими шафами, наповненими книгами. З оповідей рідних знаю, що, на жаль, напружена державна праця не залишала батькові часу на відпочинок не лише з книгою в руках, але жодної вільної хвилини. Більше можу розповісти про батькову бібліотеку у Ванзее, в нашому домі поблизу Берліна. Книжки були заставлені полиці й шафи у батьковому кабінеті, ними була наповнена велика шафа в передпокої.

Кор.: Це була бібліотека всієї родини?

Ні, це була лише батькова бібліотека. Але кожен з членів родини мав і свою бібліотечку. Мама займалася генеалогією, тому збирала відповідну літературу, часто замовляла довідники й раритетні видання в Берлінській державній бібліотеці. Пам'ятаю генеалогічні довідники Лобанова-Ростовського, Модзалевського. Сестра Єлизавета відда-

вала перевагу книгам з мистецтва, сестра Марія - українській класиці. Проте у мене була, мабуть, найбільша кількість книжок з-поміж усіх дітей.

Кор.: Чи можете згадати, що саме було в бібліотеці батька?

Так, я можу пригадати ті книги, які він часто використовував, про які говорили й сперечалися за столом. Наприклад, це багатотомна французька енциклопедія «La Rousse». Коли виникали якісь суперечки щодо термінів, історичних подій чи осіб, батько йшов у свій кабінет, виносив необхідний том енциклопедії й зачитував статтю. Пам'ятаю також, що в нього були німецькі видання з військової справи, зокрема про військову стратегію доби Бісмарка, книги французьких авторів про війни Наполеона. До речі, батько добре володів французькою й часто повторював, що я маю більше читати серйозної французької літератури. Ця настанова мені не дуже подобалася, бо мене цікавили німецькі книжки, і я ще замало знала французьку мову. Звісно, у батька було чимало української класики.

Кор.: Цікаво, твори яких письменників?

Звичайно, батько мав кількатомове видання Шевченка. Пам'ятаю окреме розкішне видання «Гайдамаків». Пригадую також твори Котляревського, романи й повісті Винниченка...

Кор.: А українські еміграційні видання?

Олена Скоропадська-Отт

Павло Скоропадський у Ванзее. 1930-1940 рр.

О, безперечно! По-перше, це всі видання Українського наукового інституту в Берліні, яким батько опікувався, багато праць Дмитра Дорошенка. Чимало видань автори та видавці дарували батькові. Скажу, що було трохи й радянських видань, твори Леніна, адже щоб зрозуміти діяльність більшовиків, їх треба було вивчати.

Кор.: Чи обговорювалися в родині якісь прочитані книги? Чи ініціював ці обговорення гетьман?

Найбільше обговорювалися публікації в пресі. Батько неймовірно багато читав газет (у тому числі радянських), робив з них виписки і вклеював у зшитки. Щодня про останні новини йшлося за столом. Але книги майже не обговорювалися: кожен читав для себе. Лише зрідка батько говорив щось про прочитану книгу, наприклад, про спогади посла Палеолога.

Кор.: Як можна схарактеризувати відношення гетьмана до книги як явища культури та вершинно-

го продукту людського інтелекту?

На еміграції для батька книга й преса значили дуже багато - вони зв'язували його з цілим світом і численними поколіннями визначних діячів, труди й думки яких оповідалися в книгах. Це була криниця досвіду людства. Читання газет, журналів і писання різних політичних текстів та кореспонденції було серйозною щоденною справою, більшою частиною праці батька.

Кор.: А що гетьман любив читати?

Дуже добре пам'ятаю постійне читання батьком послань апостола Павла з Нового Завіту. Він читав їх перед сном, у ліжку. Мабуть, вони його і надихали на працю, і розраджували у відчаї, і заспокоювали. А ще любив читати філософські праці Володимира Соловйова.

Кор.: Чи читав гетьман художню літературу задля відпочинку?

Мушу сказати, що щоденна праця над текстами (тобто, опублікованими - преса, різні серйозні видан-

ня) й власними рукописами втомлювала. Тому фізичним відпочинком для батька була праця в саду, а інтелектуально-естетичним - кіно. У Ванзее, де ми мешкали, був невеличкий кінотеатр, у якому щосуботи й щонеділі демонструвалися фільми. Уся наша родина майже не пропускала сеансів, і для батька це була єдина можливість пасивного відпочинку. Підкреслюю це й наголошую, що кіно не було для нього розвагою - він усього дві години на тиждень таким чином лише й міг відпочити, відійти від постійно існуючих проблем, «виключитися» зі світового політичного процесу й напруженого ритму праці.

Кор.: Але ж поряд був Берлін з численними театрами, галереями...

По-перше, на спокуси Берліна батько ніколи не мав часу. По-друге, в нас не було коштів, щоб відвідувати театри. Це робилося рідко й лише за безкоштовними запрошеннями.

Бачу Ваше здивування. Так, на-

справді ми жили дуже скромно. З тисячі марок німецької пенсії лише триста батько дозволяв собі тратити на родину, а інші йшли на українську справу. Найбільшою нашою цінністю був срібний сервіз, подарований на весілля моїм батькам братом мами. Він стільки разів закладався й викупувався! Це був своєрідний рятівник і добрий друг родини. Мама з метою економії активно займалася городом і садком, таким чином робилися власні заготовки на зиму. Вона навіть вивела власний сорт томатів, найкращий у Ванзее! Всі члени родини працювали.

Кор.: Але ж книги купувалися?

О, ні! Лише тоді, коли якийсь видання було дуже потрібне. Більшість книг було подаровано, інші брали в державній бібліотеці. Ще раз повторюю: ми не мали коштів на купівлю книжок.

Кор.: А з авторами подарованих книг гетьман ділявся своїми враженнями про прочитане?

Так, звичайно. Насамперед з Вячеславом Липинським, праці якого батько дуже цінував. Він з великим пієтетом ставився до Липинського як до мислителя. Часто приїздив до батька Дмитро Дорошенко, вони детально обговорювали працю історика про українську революцію, звісно, переважно 1918 рік - період гетьманату. Пам'ятаю, вже під час війни до нас приїхав із Росії якийсь письменник-філософ, творами якого захоплювався батько, й вони довго говорили.

Кор.: Але в той час набули популярності «Дні Турбіних» Булгакова...

Так, батько читав твір і навіть відвідав постановку цієї п'єси в любительському театрі. Він дуже сміявся з кумедних описів «гетьманського режиму». Втім, маю сказати, що Булгаков, поза сумнівом, дуже талановитий письменник. Я перечитала всі його твори й особливо вподобала «Мастера и Маргариту» та «Собачье сердце».

Кор.: Давайте поговоримо про інший бік справи: гетьман не як читач, а як автор текстів.

Думаю, даний аспект є набагато важливіший для загалу. Адже батькові «тексти», як Ви кажете, і сьогодні продовжують жити, актуалізуючи й саму пам'ять про нього. По-перше, це всі політичні тексти (універсали, грамоти, звернення, промови, відкриті листи, протести тощо)

- вони відразу друкувалися в пресі, потім передруковувалися в різних виданнях і сьогодні знову здобули друге життя в збірниках історичних документів та наукових статтях. По-друге, і це найбільший і найвагоміший батьків текст - його спогади. Невеликий уривок про добу гетьманату зі згоди батька й при редагуванні Липинського було опубліковано в «Хліборобській Україні», а в 1995 р. спогади батька вийшли тут, у Києві, повністю, окремою книгою. Знаю, що вони користуються значною популярністю, особливо серед молоді. Їх прочитав посол Швейцарії в Україні, ними зацікавилися представники військових кіл цієї країни. Сьогодні готується видання спогадів гетьмана німецькою мовою в моєму перекладі. Це велика самоаналітична праця, яка може принести користь сучасній Україні та її лідерам. Спомини містять значний досвід минулого, яке так схоже на процеси сьогоднішньої країни.

Кор.: Відомо також, що гетьман писав щоденник. Чи буде він виданий?

Так, мій батько постійно писав щоденник, який я так само регулярно і з цікавістю перечитую. Збереглися тексти за 1 січня - 6 травня 1919 р. та за травень 1926 - 11 квітня 1945 р. Пам'ятаю, як вечорами батько сидів у кабінеті над зошитом - саме в такі часи він писав щоденник. Цей твір дуже цікавий і, водночас, дуже складний. Багато інформації в ньому зашифровано, зокрема імена, зміст розмов тощо. Це одна з найбільших проблем, коли йдеться про його публікацію. Потрібно зробити ґрунтовні коментарі. Сьогодні я не знаю фахівця, котрий би взявся за цю справу й якісно та зі знанням її виконав. Треба зважати також ось на що: вночі в своєму кабінеті батько гостро відчував самотність, безрадність, тому в щоденнику чимало слів відчаю: «становище катастрофічне, настрій жахливий». Удень цього не відчувалося, але ж щоденник завжди писався в час «хандри». Це також треба добре пояснити в коментарях. Нарешті, в щоденнику багато особистого, інтимних думок та переживань. Думаю, що ще зарано його публікувати.

Кор.: Нарешті, останнє: чи збереглися у Вас батькові книги?

Так, дещо з батькової бібліотеки, попри несприятливі умови війни,

мені дісталось, зокрема багатомна французька енциклопедія нині зберігається в моєму домі. Це, здається, 13 томів.

Кор.: Олено Павлівно, дякуючи Вам за цікаву бесіду, як історик церкви не можу не звернутися до послань апостола Павла, які постійно читав Ваш батько. З Вашого дозволу, цитатою з цієї неперехідної, вічної цінності ми й завершимо інтерв'ю...

Благаю ж Вас, браття, щоб ви остерігалися тих, хто чинить розділення й згіршення проти науки, якої ви навчалися, і уникайте їх, бо такі не служать Господеві нашому Ісусу Христу, але власному череву; вони добрими та гарними словами зводять серця простодушних (Рим. 16, 17-18).

Я не знаю, які тексти мій батько особливо виділяв, але думаю, що якраз такі уривки з послань апостола Павла допомагали йому в житті, як мусять допомагати й нині усім нам.

Інтерв'ю взяв
д.і.н., проф. В.Ульяновський